

80 år efter mordet på Trotskij

Coyoacán vid midnatt i seklet

av Pepe Gutiérrez Álvarez*

Ur spanska tidskriften *Viento Sur* 9 augusti 2020

Den 21 augusti 1940 blev Leo Trotskij offer för ett dödligt attentat som spanjoren Ramón Mercader begick dagen innan i Trotskijns bostad i Coyoacán, Mexico City. I artikeln som vi publicerar här redogör spanjoren Pepe Gutiérrez Álvarez för den internationella kontext i vilken mordet ägde rum, liksom för några av de viktigaste reaktionerna på det tragiska öde som drabbade en revolutionär som var en nyckelfigur i arbetarrörelsens och marxismens historia under 1900-talets första hälft.

Åttio år efter att man kastade sju nycklar över hans grav**, hatad av såväl stalinismen som av reaktionen, fortsätter Trotskij att vara en av våra förbindelselänkar genom tiden (hans namn är samtidigt ett hatobjekt för de nyliberala intellektuella och dem som omger Putin).

Tidpunkten när mordet ägde rum var en mycket händelserik period som översvämmades av nyheter. Efter det att Hitler hade annekterat Österrike (13/3 1938) och invaderat Tjeckoslovakien (15/3 1939), undertecknades den nazistisk-sovjetiska pakten (23/8 1939) och det blev Polens tur att bli ockuperat (1/9 1939) – andra världskriget hade börjat. I juni 1940 ockuperade nazisterna Paris, och några dagar innan Mercader genomförde sitt morduppdrag inleddes Luftwaffes systematiska bombningar av Storbritannien.

Nyheten om Trotskijns död nådde POUM-medlemmar i koncentrationslägren eller under deras underjordiska verksamhet i Frankrike. Nyhetsflödet dominerades av krigshändelserna och i rådande läge fanns inget större utrymme för ”arbetarklassen” att visa upp ”indignation och smärta”, som Joseph Hansen uttryckte saken. Han var ung sekreterare och medlem i Socialist Workers Party (SWP, USA:s sektion av Fjärde Internationalen) – Hansen var den som ryckte

* Artikelrubriken är inspirerad av titeln på Victor Serges kända roman *Midnatt i seklet*, som handlar om deporterade oppositionella i Stalins Sovjet. Serge stödde den sovjetiska vänsteroppositionen och arresterades i mars 1928. Han släpptes kort efteråt, men han och hans familj utsattes för en hel del trakasserier efter det. I mars 1933 arresterades han på nytt och sattes i isoleringscell i Lubjanka-fängelset i Moskva. Han dömdes sedan till tre års förvisning till den sibiriska staden Orenburg, där han levde under svåra förhållanden och blev allvarligt sjuk i slutet av 1934. Han frigavs 1936 efter en internationell kampanj och kunde återvända till Frankrike. – *Red*

** Uttrycket om sju nycklar på graven brukar tillskrivas historikern och ledaren för den spanska *regeneracionista*-rörelsen i slutet av 1890-talet och syftar på att man ville stänga till ordentligt så att något liknande inte skulle inträffa igen. – *Red*

ishackan från Ramón Mercader. Samtidigt var chocken som denna händelse spred bland många vänstermänniskor obestridlig.

Trotskijs begravning hade ursprungligen planerats att äga rum i New York, men New Deal-regeringen vågade inte ens bevilja visum till hans döda kropp. Den åtföljdes av cirka trehundra tusen människor, de allra flesta fattiga som på något sätt kände att offret kunde varit en av dem själva. På gatorna hördes ”Gran Corrido de León Trotsky” (corrido är en mexikansk klagosång), komponerad av en anonym bard, där strofer som följande stack ut: ”Trotskij är död – mördad / från natt till morgon / därför att en hämnd / förbereddes mot honom / som skulle drabba förr eller senare.... Det var en tisdagseftermiddag / som denna ödesdigra tragedi utspelade sig / som skakade landet / och hela huvudstaden.”¹

Dagspressen fördjupade sig inte heller i frågan. I allmänna ordalag karakteriserade man dramat som en ”uppgörelse” mellan kommunister, när man inte beskrev mordet som något positivt, och då inte bara påhejat av kommunistiska officiella tidningar utan också från höger-sidan, såsom de som ingick i Hearsts tidningskedja. I Sovjetunionen betecknade *Pravda* nyheten som ”En internationell spions död”, en ”man vars namn arbetare i hela världen uttalar med förakt och förbannelser”. I en artikel som dök upp i december 1987, beskrev historikern och general Dimitri Volkogonov Stalins reaktion och berättade att ”han läste artikeln noggrant och flinade... Det visar sig att allt har varit ett spionfall och jag har i alla dessa år kämpat mot en spion. Varför så mycket detaljer? Det ser ut som att mordet hade skett i Moskva!”.

Det verkade uppenbart att parollen om ”revolutionens aktualitet”, som proklamerats av Tredje Internationalen inte längre gällde. Manuel Fernández Grandizo (G. Munis), som tagit sig till Mexiko i slutet av 1939, upprättade då en personlig relation med Trotskij och dennes livskamrat, Natalia Sedova, och Trotskij bad honom att ta ansvar för den mexikanska sektionen som var mycket vilsen sedan konstnären Diego Rivera lämnat den.

Det var Munis som tog till orda vid Trotskijs begravning i Panteón Moderno och han ”ingrep upprepade gånger som en representant för åklagarsidan i den process som inletts mot mördaren. Han konfronterade beslutsamt de stalinistiska parlamentarikerna, liksom den mexikanska stalinistiska presskampanjen, som anklagade Munis, Victor Serge, Julián Gorkin (fortfarande i POUM) och Marceau Pivert (fransk vänsterpolitiker) för att vara Gestapo-agenter. Trots dödshot från stalinisterna, uppmanade Munis de mexikanska parlamentsledamöterna som förtalade honom, att avstå från deras parlamentariska immunitet för att möta honom inför en domstol”.²

I motsättning till likgiltigheten eller förbannelserna höjer sig några upplysta röster som fördömer mordet och utan omsvep anklagar de ansvariga. Detta var fallet med *reskamraten* från SWP, James T. Farrell (1904-1979), den berömda författaren till den självbiografiska romanen *Studs Lonigan*, som i sin speciella hyllning till ”den store gamle mannen”, påminde om hur Trotskij i slutet av sitt liv, när han vittnade inför Deweykommissionen, utgick från sina ungdomsår, och sammanfattade hela sin bana och övertygelse:

”Värderade medlemmar av kommissionen! Mitt livs erfarenhet, där det varken har saknats framgångar eller misslyckanden, har inte bara bevarat min tro på mänsklighetens klara, strålande framtid, utan tvärtom gett den en oförstörbar karaktär. Den tro på förnuft, på sanning, på mänsklig solidaritet, som jag vid 18 års ålder förde med mig till den ryska

¹ Hela sången finns på spanska och i svensk översättning i [Mordet på Trotskij](#) av J Gorkin (s 52-53). – *Red*

² *Documentos sobre el trotsquismo español* (Bokförlag De la Torre, Madrid, 1996; 27-28). Munis tal återges i avsnitt 3.32. Munis deltog i bildandet av Fjärde Internationalen och sammanträffade med Trotskij och Natalia Sedova i Mexiko. I slutet av 1940-talet bröt han med Internationalen och utarbetade ett *Nuevo Manifiesto Comunista* (Nya Kommunistiska Manifestet) och försökte utan framgång skapa en ny internationell marxistisk strömning.

provinnsstaden Nikolajevs arbetarkvarter – denna tro har jag helt bevarat. Den har mognat, men inte svalnat. Själva det faktum att denna kommission bildats, det faktum att den leds av en man med en orubblig moralisk auktoritet, en man som genom sin ålder borde ha rätten att ställa sig utanför den politiska skådeplatsens skärmytslingar – i detta faktum ser jag ett nytt och verkligt magnifikt förstärkande av den revolutionära optimism som utgör det grundläggande elementet i mitt liv.”

Farrell belyser hur Trotskij från att vara ”skolpojken som går ut för att leta efter arbetarna (’utan att tveka eller fråga någon’) blir en revolutionär veteran, stor i sin landsflykt, och fortsätter att ”tro på förnuft, på sanning och på mänsklig solidaritet”. *

Det uppträder även starka röster i Latinamerika, delvis på grund av närheten till det som hänt och avståndet till kriget, och även på grund av den lidelse som ”den ryska revolutionsprocessen som ännu pågår och kommer att fortsätta att göra så för lång tid framöver”,³ sade Ciro Alegría, och förklarade: ”1917 års revolution utkämpar fortfarande sin kamp, som kommer att bli ännu hårdare när den sprids över världen eller när dess motståndare kastar sig över den i ett försök att strypa den”. Utifrån detta perspektiv beklagar han ”med sorg och vanda” mordet på Leo Trotskij, som han karakteriserar som ”en tankens och handlingens man och framför allt i ordets bredaste mening, en revolutionär”. Desto mer med tanke på hans fienders ”världsomspännande kampanj för att misskreditera honom”, som inte var något annat än ”ännu ett exempel på hur vår historia av mänskligheten kallas ouppnåeliga drömmar”.

Enligt Ciro var Trotskij ingen simpel idealist; han hade bevisat detta ”genom att använda sig av den marxistiska metoden, och så snart den inledande segern väl hade uppnåtts i Ryssland utarbetade han en genomförbar revolutionär plan vars effektivitet är omöjlig att förneka utan att inta en sierskas roll”. Man bör därför inte tala om ”avsaknad av realism”, detta är – i det revolutionära språket – ”ett farligt ord”. Trotskij ”realism” är likadan som Lenins, som förstod att kombinera NEP med ”den revolutionära andan”. Trotskij kämpade ”för att se sitt koncept segra, han har levt ett heroiskt liv vars betydelse framtiden kommer bära vittnesmål om”. Hans arbete som författare sticker ut ”på ett speciellt sätt, för Trotskij var skrivandet också ett sätt att handla (...) En lysande stilist, med skärpa i framställningen och en extraordinär polemisk förmåga, att skriva betydde att kämpa, attackera, försvara, så frön – med ett ord: handla. Hans tänkande var hela tiden inriktad på handling och det är symboliskt att Trotskij dog med sin skalle spräckt av ett slag från en ishacka”.

Ciro avslutar med att säga att ”när skrånandet tystnat, kommer Trotskij att dyka upp i historien som en människa som med beslutsamhet och klarsynthet ingrep i en viktig del av världshändelserna”. Å andra sidan förstår Ciro att under ”tvisten mellan Trotskij och Stalin har det uttalats många värdelösa ord och den stämman har varit mycket sällsynt som inte utgått

* Se även James T Farrell: [Tribute to Comrade Trotsky](#) (aug 1940) och [A Memoir on Leon Trotsky](#)

³ Ciro Alegría (1909-1967), peruansk författare, född i Quilca, Sánchez Carrión-provinsen, Departamento de La Libertad, Peru, den 4 november 1909 och genomförde sina första studier i Cajamarca och vid Nationaluniversitetet i staden Trujillo, nära kusten. Han började som journalist, i tidningarna *El Norte* och *La Industria de Trujillo*. Han uppnådde internationellt framgång med sin roman *El mundo es ancho y ajeno* [Världen är vid och avlägsen] (sv. övers *Den ojämna kampen*, 1942). Alegría, liksom José Maria Arguedas, visade sympati för Trotskij. Ciro var elev till César Vallejo, som sa att Trotskij var ”den proletära fanans rödaste del”. Från mycket ung ålder ingrep han i politiska aktiviteter till försvar av ursprungsbefolkningen och de mest exploaterade sociala klasserna. Han var en av de främsta företrädarna för amerikansk ursprungsbefolkningslitteratur. 1931 tillbringade han ett år i fängelse och deporterades senare till Chile 1934. Under denna tid ägnade han sig åt litteratur och skrev betydande litterära verk, han erhöll flera priser för sina romaner tilldelade av chilenska bokförlag, av bokförlaget *Farrar & Rinehart Company* i USA och andra. Han bodde i flera år i USA, Puerto Rico och Kuba; 1957 återvände han till Peru. Efter sin prisbelönta roman, *Den ojämna kampen*, var han inte särskilt produktiv, han skrev bara några noveller och berättelser. *Perfil de un revolucionario* [En revolutionärs profil] publicerades 1940 under hans exil i Chile.

från och underordnats endera fraktionens behov. Hur som helst, det faktum att Stalin vann kampen mot Trotskij bevisar att han var en skicklig kämpe. Med detta syftar jag inte på de blodiga Moskvautrensningarna som illa skadade världens revolutionärer. Jag syftar på tiden då båda kämpade mot varandra i Ryssland och där Stalin vann. Men beviset på vem som hade rätt har ännu inte kommit...”

Ernesto Montenegros har rubriksatt sitt verk ”Trotsky, maestro de conciencias” [Trotskij, samvetsläraren]⁴, där han börjar med att återskapa en scen med en utlännings elände i USA och försäkrar att ”Trotskij skulle ha blivit rörd om han bevittnat denna enkla scen, som för många kan verka grotesk eller snarare rolig. Han skulle ha lett och sträckt ut handen till den gamle, med kamratlig hjärtlighet”. Sedan hänvisar han till ”en fader La Casas moraliska heroism”, för att jämföra med en attityd som ”inte bara förutsätter att man riskerar livet, utan även dagliga uppoffringar när det gäller vänner, familj, kroppsliga bekvämligheter, accepterande av vanligt folks missuppfattningar, förtal från vissa grupper och brist på det som teologer kallar mänsklig respekt”.

Författaren tror att i den mördade revolutionären är ”allt tydligt, fast och odiskutabelt. Hans sextio år löper rakt fram mot målet, utan att vackla. Hans fiende Stalin räddade honom från att behöva se sina ideal nersmutsas i kompromisser och kapitulationer, som han ändå skulle anklagas för en dag och där i själva verket hans rival flera år senare skulle hamna. Trotskij's stolta liv, har någon sagt. Storslagen stolthet som en man upprätthåller i drygt tolv år i exil, och där kampen på liv och död sporrar honom att bekräfta sin övertygelse om mänsklighetens framtid. Mot bakgrund av hans exempel kan man inte undgå att fråga sig: Det kanske är så att Trotskij's kommunism inte är ’hela’ sanningen, det kan hända att hans doktrin ersätts av en mer flexibel formel som omfattar all komplexitet i mänsklighetens natur och själens outsägliga längtan, ett samhälle där kämpan finner möjlighet att ge sig in i kampen, drömmaren i sina drömmar och till och med mystikern i överjordisk andakt. Men Trotskij's liv, hans tänkande, hans medvetenhet, kommer att kasta ljus över framtiden som en upplyst och glittrande fackla, där en genial hjälte smälte samman sina erfarenheter och sin ångest, sina politiska misslyckanden, hans dödade barn som hölls som gisslan, hans vandring runt om i världen som en följd av fiendernas trakasserier, och då han uttömde sina tankar i de starka och välformulerade orden från en konstnär, apostel och tänkare.”

I sin minnesruna över Trotskij, *El último combatiente* [Den sista kämpan], skrev den chilenska författaren Manuel Rojas⁵ att Trotskij död satte ”punkt för det ryska bolsjevik-

⁴ Ernesto Montenegro (1885-1967), chilensk författare, som utmärkte sig som journalist i Chile och i USA, där han levde i många år och grundade en tidskrift. Han var grundare, lärare och chef för den första journalistkolan (Escuela de Periodismo) i Chile, författare till *Puritania* (1934) och *Mi tío Ventura* (1933). *Algunos escritores modernos de Estados Unidos* (1937), skisser och kritik. Postumt utgavs *Mis contemporáneos* (1968), *Viento norte, viento sur* (1968) och *Memorias de un desmemoriado* (1970). Krönikan om Trotskij's död skrevs i New York i oktober 1940.

⁵ Manuel Rojas (1896-1973), född i Buenos Aires av chilenska föräldrar. I sextonårsåldern beslutade han att själv flytta till Chile, där han kom i kontakt med anarkistiska grupper och hans författarskap inleddes (han skulle sedan flytta fram och tillbaka mellan Chile och Argentina flera gånger). Hans viktigaste arbeten handlar om arbetare och marginaliserade. Personbeskrivningarna är komplexa och brukar betecknas som typiska för realismen, men det är en realism som går utöver det som är vanligt i denna trend. I hans romaner finns överflöd av utblottade, småkriminella och andra invånare i fattiga och marginaliserade områden, vilka framställs utan förskönande omskrivningar. 1932 kom ut hans första bok *Lanchas en la bahía* [Båtar i viken], som följdes av fyra romaner under författarnamnet (heteronymen *) Aniceto Hevia: *Hijo de ladrón* (1951), som anses vara hans mest typiska och lyckade verk och som även finns i svensk översättning: *Son till en tjuv* (1958), *Mejor que el vino* [Bättre än vinet] (1958), *Sombras contra el muro* [Skuggor mot muren] (1964) och *La oscura vida radiante* [Det mörka strålade livet] (1971). Han har också publicerat samlingar med berättelser som *Hombres del sur* [Söderns människor] (1926) och *El bonete maulino* [Maulino-biretten] (1968), en poesibok *Tonada del*

partiets historia. Ett stort parti dör tillsammans med den store man som var dess sista kämpe. Med partiet och mannen, och i alla dess överlevnadsaspekter, avslutas en gång för alla den sociala och politiska rörelse som skapades av detta parti och av dem som i Ryssland bildade det och som har haft en så stor omfattning och betydelse i världen. Det började förfalla i och med Lenins död, som resulterade i att Trotskij kom att isoleras och förföljas, och det dör slutgiltigt med honom. Slutgiltigt, ty det som återstår av det som detta parti och dessa människor åstadkom på det sociala och politiska området är en organism som fjärrat sig långt bort ifrån dessa människor och detta parti: en degenererad arbetarstat, som Trotskij själv brukade benämna den.”

I själva verket härrörde denna definition från Vladimir Iljitj Lenin, som enligt Rojas ”dog i tid, det vill säga när den ryska revolutionen fortfarande verkade vara en revolution. Den ensamma mannen i Coyoacán var tvungen att under alla år av förföljelse och exil betrakta hur hans verk, som han ägnat hela sitt vuxna liv, förråddes – som han själv uttryckte det. Detta, som utan tvivel var mycket smärtsamt för honom, gjorde dock att han förstordes i sig själv och inför de andra”. Men Trotskijs storhet berodde inte på att han var en partiets man eller på att han hade genomfört revolutionen, utan i första hand på att han skapade parti och händelser eller bidrog till att skapa dem, och ”i andra hand för att medan det ena degenererade så snart det slapp ur hans händer, så slocknade det andra med honom själv. Men han själv fortsatte bara att växa och förstärka sin personlighet på ett sätt som vi kan uppskatta den för alltid. Kommer dagens degenererade arbetarstat att sjunka så djupt att den inte blir mer än en efterbliven byråkratisk by och kommer bolsjevikpartiet i morgon, efter att iskallt ha satts på prov, att betraktas som något som är mer till skada än nytta för den socialistiska revolutionens sak; allt detta kan komma att hända. Men trots detta och oavsett många andra saker, kommer Trotskij att bestå. Denne man tillhör inte bara arbetarklassen, de revolutionära partierna eller socialismen. Han tillhör mänskligheten, precis som redan Lenin, Engels och Karl Marx gör.”

Rojas beundrade revolutionären, men även författaren, hans ”mänskliga karaktär”. Hans gestalt, säger han, ”har ingen motsvarighet i leden av socialismens aktivister, och kommer inte att ha det på många år. Kanske kommer han aldrig att ha det. Inte heller inom andra områden. Hans djupgående visioner, hans säkra förutsägelser, hans ärliga framtoning, hans moraliska, mentala och fysiska mod, hans djupa känsla för vad människan är och vad hon bör vara, är egenskaper som är svåra att återfinna hos en enda mänsklig varelse. Allt detta fanns hos honom och med föredömlig generositet.” Han avslutar: ”Mannen som dödade honom och de män som beordrade mordet visste inte vad de gjorde. Genom att mörda Leo Davidovitj eliminerade de den enda man som kunde ha berättat för dem hur de skulle kunna överleva”.

En annan berömd sydamerikan, den nicaraguanske advokaten Adolfo Zamora, Sandinos kamrat⁶, författare till förordet i en folklig mexikansk utgåva med några av Trotskijs sista skrifter som handlade om den konspiration som skulle utmytna i mordet på honom och som hade titeln *Los gangsters de Stalin* [Stalins gangsters] (publicerad av bokförlaget *América, México*, 1940, nytt utgåva genom bokförlaget *Renacimiento*, Sevilla, 2020). I denna skrift, som kom ut i slutet av september 1940, skrev han: ”Visst är mordet på Trotskij en seger för Kreml. Med Trotskij har den grupp som ledde oktoberrevolutionen helt likviderats. Det ’enorma misstaget’ från 1928 – förvisningen av Trotskij – har ’rättats till’. I och med hans död har arbetarklassen berövats den som med säker hand hade kunnat visa vägen ut ur de ödesdigra årtiondena av uppväxande fascism, stalinistisk förruttnelse, det andra imperialistiska

transeúnte [Åskådardballad] (1927) och en bok med minnen, *Imágenes de infancia* [Barndomsbilder](1955). Hyllningen till Trotskij publicerades 1941.

⁶ Adolfo Zamora Padilla (1907-1994), föddes i Nicaragua. Studerade juridik i Mexiko och ekonomi i Paris. Blev vän till Trotskij och lärare åt Trotskijs barnbarn Esteban Volkov. Hans bror Francisco Zamora Padilla (1890-1980), journalist och känd marxist, var den ende mexikanska medlemmen i Dewey-kommissionen.

världskriget. Reaktionen som fram till idag segrat på alla fronter har – med Stalins hjälp – segrat än en gång ... Trotskijs död markerar det ögonblick då den kapitalistiska världens mörker blir avgrundsdjupt. Samtidigt avslöjar dess brådstörtade grymhet den vånda som Sovjetunionens byråkratiska regim befinner sig i. Och härmed föds en ny röd gryning. Stalin resonerar nu som så, att utan Trotskij kommer Fjärde Internationalen inte att kunna göra något. Som tidigare en bra byråkrat och nu som en bra despot, misstar sig Stalin. I sin förvisning, förföljelse och ensamhet, hade Trotskij hela den revolutionära idéns kraft, det utgjorde början på en arbetarklassens pånyttfödelse. Stalin, med sin enorma apparat, den makt han för tillfället var i besittning av, och GPU, representerade bara den historiska nedgångens förgänglighet. Den nya Internationalen, skapad av Trotskij, har redan nått ett utvecklingsstadium som gör att den förmår ta itu med de stora revolutionära uppgifter som mänsklighetens framtid står inför. Komintern, däremot, med alla sina hejdukar, angivare, Ernöar (Gerö) och Carlosar (Vidali), gåtfulla och perversa, kommer att rasa ihop som ett korthus vid revolutionens första energiska andetag”. En revolution som stoppades under junidagarna 1936 i Frankrike, men framförallt i det republikanska Spanien.

I vad som kanske var den första artikeln värdig personens karaktär, som inte publicerades i Spanien, men *för* Spanien, skrev Francisco Fernández Santos för tidskriften *Cuadernos de Ruedo Ibérico* (nr 2, augusti-september 1965) essän ”Trotsky, nuestro contemporáneo” [Trotskij, vår samtida]. Där erinrar sig författaren: ”Denna månad, exakt den 22 augusti, är tjugofemte årsdagen för mordet på en av 1900-talets mest kraftfulla och fascinerande personligheter, samtidigt den mest tragiska: Leo Davidovitj Trotskij. Den 22 augusti 1940 dog en av Sovjetunionen grundare, en hjältemodig revolutionär, en högklassig marxistisk tänkare och en rikt begåvad och produktiv författare: en av huvudfigurerna i det extraordinära galleriet av revolutionära filosofer som för evigt präglade världen med Oktoberrevolutionens kraft, en genomgripande händelse på 1900-talet. Mordet i Coyoacán avslutade cykeln med en av de för vår tid mest representativa tragedierna: den för bolsjevikernas av år 1917. Här bröts den livets stålbåge som ständigt strävat mot målet för den socialistiska världsrevolutionen. En universell europé utplånades, som till sitt sista andetag försvarade arvet från den klassiska marxismen och Oktoberrevolutionens anda. Det är betecknande att just i det ögonblick då han dog sjönk världen ner i en period av barbari och kriminalitet som den aldrig tidigare hade skådat. De nazistiska vargarna ylade triumferande över Europas slätter, den ruttnande världen av borgerliga demokratier tycktes kollapsa under buller och bång, och i Sovjetunionen, efter de blodiga Moskvarättegångarna som utplånade en hel generation revolutionärer, stabiliserades stalinismen som en till synes orubblig struktur i den första socialistiska staten. Världsrevolutionen verkade vara en mer utopisk dröm än någonsin”.

Senare erinrade sig Francisco Fernández Santos, med anknytning till den socialistiska vänstern, ”det intryck jag fick av nyheten om mordet på Trotskij. Jag var då elva år. Något tidigare, när jag i de lådor med *farliga* hemliga böcker som gömdes i ett hörn av mitt hus, hade upptäckt två böcker av Trotskij: *Cómo hicimos la Revolución de Octubre* [Hur vi gjorde Oktoberrevolutionen] och *Mis peripecias en España* [Mina äventyr i Spanien] (översatt av Andreu Nin, med förord av Julio Álvarez del Vayo). Dessa båda böcker var min första medvetna kontakt med Ryska revolutionen och Trotskij, som hos mig sedan dess förblev djupt förknippade med varandra. Min beundran för det ena och det andra förenades till samma beundran. Därför var mordet på Trotskij för mig som om de hade mördat Oktoberrevolutionen”. Han förklarade: ”25 år har gått. Min elvaåriga beundran för Trotskij består: den har fördjupats och berikats i takt med att jag fick veta mer om hans gärning som revolutionär och författare. Naturligtvis en kritisk beundran, varken dogmatisk eller religiös”.

Det utvecklade sig dock inte så. Inte förrän vi nått sextioalet skulle Trotskij bli erkänd på nytt, och då genom att verk som den trilogi som Isaac Deutscher tillägnade honom⁷ påverkade de nya generationerna och markerade början på en växande omvärdering. Denna trilogi kritiserades mycket av Broué⁸ och tidigare av bland andra Jean Van Heijenoort, men den fick en imponerande genklang vid den tiden, även om trilogin tappar kraft i den tredje volymen. Den avslutas så här:

”Trotskij jämförde ibland mänsklighetens framsteg med en barfotavandring av pilgrimer, som närmar sig sin helgedom genom att ta några steg framåt och ett steg bakåt eller åt sidan, för att sedan åter gå framåt och bakåt eller åt sidan. Mödosamt sicksackar de fram mot målet. Han betraktade det som sin uppgift att uppmana ‘pilgrimerna’ att gå vidare. Men när dessa efter vissa framsteg låter sig dras med i en vild massrörelse, gör de inget för att hindra, att de som manat dem förtalats och förolämpas och trampas ned. Först när rörelsen åter är riktad framåt, ger mänskligheten ett ångerfullt erkännande åt offren, vårdar minnet av dem och samlar fromt deras relikier. Då är den tacksam för varje droppe blod de utgav. Den vet att deras blod gav näring åt det frö ur vilket framtiden växer.”

Denna text lästes om och om av många unga Francomotståndare i en tid då den traditionella vänsterns kris hade inletts, en vänster som tagit till sig *kalla krigets* scenario. Instängd som en pestsmittad eller som en stor hjälte, men nästan lika avlägsen som Hannibal, skulle Trotskij befinna sig i centrum när det gällde att återskapa den klassiska arbetarrörelsens hela historia. Hans verk skulle publiceras igen. I Spanien skulle denna uppgift påbörjas av *Ruedo Ibérico*, sedan kom bokförlag såsom *Militantantes* och *Akal*, (särskilt) *Fontamara* och *Júcar*... Detta skedde under perioden från mitten av 1960-talet till början av 1980-talet. Efter det långa slukhålet som orsakats av *realsocialismens* upplösning och nyliberalismens nästan totala seger i det före detta Sovjet och Kina, gör sig hans personliga, intellektuella och moraliska bidrag påminna och han intar på nytt Sisyfos plats, den som efter att stenblocket störtat ner i avgrunden lyfte upp det igen för att föra gudarnas låga till människorna.

Trotskij är erkänd för en stor mängd olika bidrag. När han var yngst i den socialdemokratiska vänstern var han kritisk till den auktoritära sidan av bolsjevismen. Som den mest erkända ledaren för 1905 års revolution utarbetade han en text om den permanenta revolutionens teori som redan uttryckts av Karl Marx 1848 när det stod klart att borgarklassen fruktade sin egen revolution. Han författade även Zimmerwald-manifestet. Och i sin bolsjevikiska fas var hans agerande i den revolutionära processen 1917 legendariskt, särskilt när han ledde intagandet av Vinterpalatset, men framför allt som den som skapade och ledde den Röda armén till seger, en armé som han nästan plockade ur skjortärmen. Han var också en av de viktigaste arkitekterna och teoretikerna under Tredje internationalens första fyra kongresser...

Hans efterföljande bana i opposition till den uppåtgående byråkratin ledde han nästan ensam och bidrog med de första och mest förfinade analyserna av byråkratins utveckling som förenade det ”vanliga” (arvet från tsarismen som färgades rött) och det nya, som härrörde från ”maktens yrkesfaror” (Christian Rakovskij). Från sin tredje exil blev han en mardröm för Stalin då han försökte bilda en ny International, i kamp mot klockan, medveten om att bara revolutionen kunde förhindra ett nytt världskrig som skulle förvandla det föregående världskriget till en enkel generalrepetition. Det är 80 år sedan han mördades, hans arv och hans bidrag återupptäcktes av en del av de nya protesterande generationerna; inte som slutet på en marxistisk tradition utan som den mest kraftfulla länken mellan det förflutna och en nutid där dilemmat socialism – återupptäckt – eller barbari är dystrare än någonsin.

⁷ Trilogin består av [Den väpnade profeten](#) (1952), [Den avväpnade profeten](#) (1959) och [Den förvisade profeten](#) (1963).

⁸ Se Pierre Broué *Trotskij – En biografi* (Carlssons bokförlag 2011)

*Pepe Gutiérrez-Álvarez är författare och redaktionsmedlem i Viento Sur
Denna text är en anpassning av det sista kapitlet av hans bok El fantasma de Trotsky –
Trotskij's spöke – som publicerades av bokförlaget Espuela de Plata, Renacimiento, Sevilla,
2012.*

Översättning: Alex Fuentes. Bearbetad av Martin Fahlgren och Göran Dahlman.

Lästips: Om mordet på Trotskij

Böcker: Julian Gorkin, [Mordet på Trotskij](#); Isaac Don Levine, [Mordet på Trotskij](#); Bertrand M Patenaude, [Mordet på Trotskij i ny litteratur](#);

Artiklar: Sudoplatov, [Sovjetisk spionchef om mordet på Trotskij](#); Teresa Pàmies, [Ramón Mercader – Slutfört uppdrag](#) (förf. katalansk kommunist)

Innan Mercader lyckades mörda Trotskij gjorde mexikanska stalinister ett misslyckat mordförsök. Om detta, se följande vittnesmål från två av de inblandade:

[Mexikansk målare erkänner mordförsök på Trotskij](#) (intervju med den berömde målaren David Alfaro Siqueiros som ledde attacken)

[Kommunistledare avslöjar mordförsök på Trotskij](#) (utdrag ur den mexikanske kommunistledaren Valentín Campas memoarer – han opponerade sig mot mordförsöket)